

DANMARKS LANDBRUG GENNEM KRIGS- AARENE

Foredrag i Nationaløkonomisk Forening den 19. April 1921

Af

Landbrugsminister **Th. Madsen-Mygdal.**

Naar Nationaløkonomisk Forening har bevist mig den Ære at anmode mig om i Aften at fremsætte nogle Betragtninger over det danske Landbrug gennem Krigsaarene, saa vil mine ærede Tilhørere sikkert være enig med mig i, at den Tekst, der saaledes er mig anvist, er saa omfattende, at der kan være Grund til, at jeg begynder med at begrænse Emnet ved straks at meddele, hvad jeg ikke vil tale om.

Lad mig da allerførst gøre opmærksom paa, at jeg ikke agter at forsøge en Fremstilling af de mange og dybtgaaende Forstyrrelser og den dermed forbundne Usikkerhed i Landbrugs-Omsætningen med Udlandet, som Verdenskrigen medførte, og som i ganske særlig Grad har præget Krigsaarenes Landbrug, eller af de mange Forhandlinger med Udlandet, som i den Anledning har været nødvendiggjorte, eller af de forskellige Foranstaltninger, der i saa Henseende af Rege-

ringen og af Landbruget selv er blevet gennemført. Mere end noget andet har disse Forstyrrelser i Landbrugets Import og Eksport øvet Indflydelse paa Landbrugets erhvervsmæssige Stilling, og mere end noget andet har Landbrugets Bestræbelser gennem Krigsaarene været samlede om den Opgave paa den bedst mulige Maade at raade Bod paa de Vanskeligheder, der i saa Henseende frembød sig. Udredningen af alt dette bliver et stort og betydningsfuldt Kapitel i det danske Landbrugs Historie, og jeg tror, at det bliver et Kapitel, som Landbruget og dets Organisationer kan være bekendt at efterlade sig. Men alle de herhenhørende Forhold er os endnu saa nær inde paa Livet, vi staar endnu ikke ved deres fulde Afvikling, og det vil derfor være rigtigt, at vi afventer den Afklaring, som alene Tiden giver, før dette Stykke Landbrugshistorie bliver gjort til Genstand for en udtømmende og fuldstændig Fremstilling.

Lige saa lidt ønsker jeg ved denne Lejlighed at komme ind paa en Redegørelse for eller en Bedømmelse af de mange forskellige indenrigske Statsindgreb, som Landbrugets Produktion og Omsætning gennem Krigsaarene har været Genstand for. Ganske vist maa det erkendes, at ogsaa de af Krigssituationen her i Landet fremgaaende Tvangsforholdsregler har øvet en afgørende Indflydelse paa Landbrugets erhvervsmæssige Stilling, og nægtes kan det ikke, at den overordentlig omfattende Stofmængde, der i saa Henseende foreligger, frembyder en betydelig Interesse i Forhold til det Emne, der i Aften er givet mig. Men som en af de mange, der har maattet tage Del i de Forhandlinger, der er ført om de forskellige Restriktioners Gennem-

førelse, Forhandlinger, der uheldigvis i alt for høj Grad har været præget og udnyttet af rene indrepolitiske Hensyn, skal jeg ved denne Lejlighed undlade at komme ind paa en kritisk Vurdering af alle disse Statsforanstaltningers Nødvendighed og Berettigelse eller deres mere eller mindre heldige Udførelse.

Heller ikke skal jeg i den korte Tid, der i Aften kan være til min Raadighed, gøre Forsøg paa at meddele en udtømmende historisk-statistisk Redegørelse for Landbrugets Produktion og Omsætning under de stærkt vekslende Situationer, som Krigsaarene har indeholdt. Der frembyder sig her en interessant Opgave for Nationaløkonomer og Statistikere, og jeg haaber oprigtigt, at denne Opgave inden alt for længe maa blive løst ved dertil egnede Kræfter, bl. a. fordi der utvivlsomt af en saadan Fremstilling vilde kunde høstes ikke ringe Belæring til Brug for Fremtidens landøkonomiske Virksomhed.

Hvad jeg derimod ønsker at beskæftige mig med, er en almindelig Vurdering af de faktiske økonomiske Vilkaar, som Landbruget gennem Krigsaarene har maattet arbejde under, og af den Tilstand, som Krigsperioden har efterladt Landbruget i.

Bedømmelsen af et Erhvervs Arbejdsvilkaar kan som bekendt føre til ret afvigende Resultater, eftersom det Stede, hvorfra en saadan Bedømmelse foretages, ligger indenfor eller udenfor det paagældende Erhvervs eget Omraade. De, der staar midt i Arbejdet som Erhvervets Udøvere, har selvsagt en Førstehaandsadgang til at bedømme, hvorledes Vilkaarene er. Den, der har Skoen paa, ved bedst hvor den trykker, og ved ogsaa, hvor rummelig den er. De, der staar

udenfor Erhvervet, vil til Gengæld kunne hævde, at de langt mere objektivt kan skabe sig et Overblik over Forholdene, hvilket er ubestridelig rigtigt, for saa vidt de virkelig er i Stand til at frigøre sig for alle personlige eller klassebestemte Interesseselsyn. Men selv om der saaledes fra begge Synspunkter kan fremføres fuldgyldigt Bevis for Adkomsten til at tale med om Sagen, saa udelukker dette dog ikke, at der baade indenfor og udenfor Erhvervet kan danne sig Opfattelser, der i større eller mindre Grad afviger fra det virkelige Forhold.

For den Del af den danske Befolkning, der ikke direkte er beskæftiget ved Landbrugsvirksomhed — og det er som bekendt nu den største Del — maatte den Prisstigning, der i Løbet af det første Krigsaar tog sin Begyndelse, og som senere tiltog, omend ujævnt og indeholdende store Vilkaarligheder for de forskellige Erhvervsgrupper og Erhvervsinteresser, uvilkaarligt medføre den Opfattelse, at Krigsaarenes tiltagende Dyrtid paa Levnedsmidler betød en stor og ufortjent økonomisk Gevinst for Landbruget, og det var i hvert Fald i de første Krigsaar en ret udbredt Mening, at Dyrtiden lod det regne med Appelsiner i Landbrugets Turban.

Jeg erindrer fra et af de første Krigsaar, at en Jordbruger, der ejede en Grusbakke, og som i mange Aar havde ladet Egnens Folk selv grave og hente Grus for en Pris af 50 Øre pr. Læs, pludselig meddelte, at paa Grund af Prisstigningen var Betalingen nu fastsat til 1 Kr. Jeg forstod da, at Dyrtiden maatte have gennemtrængt alt, eftersom den nu ogsaa var naaet ned i denne Grusbanke, der uberørt af alle Verdens-

krigens Omvæltninger blot havde ligget stille hen paa den Plads, som den i Istiden var blevet anvist. Det vilde være urigtigt at rette Bebrejdelser mod denne Grusejer, thi naar alle hans Udgifter forøges til det dobbelte, nødsages han til at forsøge paa, om ogsaa de Indtægtsposter, der indgaar i hans Budget, kan fordobles, og der er heri i og for sig intet foruroligende, for saa vidt der ikke er Tale om Udnyttelsen af et Monopol med Udelukkelse af al Konkurrence, hvad der ikke var i dette Tilfælde. Men jeg nævner dette Eksempel, fordi den Betragtning har været gjort gældende, at de Landmænd, der ved Krigens Udbrud tilfældigvis var Ejere af Jorden, sad inde med en monopoliseret Adgang til at producere Levnedsmidler, og at Nettooverskuddet ved denne Produktion blev øget i samme Grad, som Priserne steg paa Korn, Smør, Flæsk, Kød, Æg o. s. v. Der findes jo nemlig endnu Rester tilbage af den Misforstaaelse, at ligesom Gruset i Bakken er givet fra Naturens Haand, saaledes er Landbrugets Frembringelser i hvert Fald til en vis Grad at betragte som Naturgaver, frembragt af Jorden i Forbindelse med Vorherres Sol og Regn.

I Efteraaret 1917, da der paa Grund af Margarineproduktionens Standsning blev ført Forhandlinger om en Smørorrdning, der leverede Hjemmeforbruget af Smør til en fast aftalt Pris, skrev et Blad her i Hovedstaden: Lad gaa med, at Bønderne skal have en høj Pris i Vinterhalvaaret, da de maa fodre med Oliekager; men i Sommerhalvaaret er det ganske meningsløst, for da lever Kørne af det Græs, der gror af sig selv.

Jeg skal ikke opholde mig ved den fundamentale

Misforstaaelse af hele Smørproduktionens Driftsøkonomi, som denne Udtalelse røber; jeg anfører den kun, fordi den er et typisk Udslag af en forekommende Tilbøjelighed til at betragte Landbrugets Frembringelser som mere naturgroede end andre Erhvervs Frembringelser. Det er vel rigtigt, at Landmanden i langt højere Grad end Industriarbejderen lever og arbejder sammen med Naturen, men for Sømanden og Fiskeren er denne Forskel ikke til Stede, og ser man nøjere til viser det sig, at alle Erhvervsvirksomheder — Industri og Handel ikke undtagne — består i en Udnyttelse af Naturen og dens Kræfter. Arbejdskaarene former sig forskelligt, men i selve Driftsøkonomien er der i denne Henseende ingen Væsensforskel til Stede.

Bruttoindtægten og Nettoindtægten er selvfølgelig i Landbruget som i alle andre Erhverv to meget forskellige Ting, og desto mere intensivt Landbruget er, desto større er Forskellen. I det intensive danske Landbrug er Forholdet for Tiden det, at næppe mere end 10 à 15 % af den samlede Bruttoindtægt kan betegnes som Overskud, medens altsaa 85 à 90 % medgaar til egentlige Driftsomkostninger. Eksempelvis skal jeg anføre, at ifølge Det landøkonomiske Driftsbureaus sidste Aarsberetning har Driftsomkostningerne i Gennemsnit for større og mindre Landbrug, naar Rente beregnes efter Ejendommens Handelsværdi, udgjort 94 % i 1916—17, 92 % i 1917—18 og 86 % i 1918—19. Beregnes Renteudgiften efter Ejendommens Værdi før Krigen, bliver de tilsvarende Tal 88, 86 og 80. Det er en Selvfølge, at hvis baade Indtægter og Udgifter under en Dyrtdperiode stiger lige meget, f. Eks. fordobles, saa fordobles ogsaa Over-

skuddet; men det vil indses, at blot en meget ringe Forskel i Stigningen paa henholdsvis Indtægts- og Udgiftssiden, i høj Grad paavirker Rentabiliteten. Udgør Nettooverskuddet kun 10—15 % af Bruttoindtægten, saa forvandles det ved en saadan mindre Forskel let til et Underskud, men kan ogsaa, hvis Forskellen gaar til den modsatte Side, blive flere Gange forøget.

Af Misforholdet mellem Verdensproduktionen og Verdensforbruget under Krigen er Dyrtiden opstaaet, og den har fundet sit Udtryk i en almindelig Nedgang i Pengenes Købeevne eller Varekurs. Men af den Omstændighed, at en saadan Kursbevægelse har fundet Sted, lader der sig i og for sig intet udlede om Landbrugets økonomiske Vilkaar, lige saa lidt som det lader sig gøre under den nuværende modsatte Prisbevægelse at drage Slutninger i saa Henseende.

En nærmere Undersøgelse af Landbrugsproduktionens Rentabilitet frembyder imidlertid meget store Vanskeligheder, og de Resultater, der derved kan opnaas, vil altid være behæftede med Usikkerhed.

Først og fremmest er der den ofte omtalte Vanskelighed, at Regnskabsføringen endnu staar paa meget svage Fødder inden for Landbruget. Dette er saa meget mere beklageligt, som virkelige Driftsresultater, fremgaaede af paalideligt førte Regnskaber, er det eneste faste Grundlag for en Bedømmelse af et Erhvervs økonomiske Arbejdsvilkaar. Det kan ikke nægtes, at vore tre andre Hovederhverv: Skibsfart, Handel og Industri i denne Henseende er langt forud for Landbruget, og selv om der fra Landbrugets Side kan fremføres vægtige Undskyldninger, bl. a. den, at den Gaardmand og Husmand, der selv fra Morgen til Aften

arbejder med i sin Bedrift, har meget vanskeligt ved selv at gennemføre og opgøre et Driftsregnskab, saa formindsker det dog ikke det uheldige i, at vort Lands største og i økonomisk Henseende mest betydende Erhverv er saa daarligt regnskabsmæssigt belyst, som Tilfældet er. Jeg tror, at der heri i den nærmeste Fremtid vil foregaa en glædelig Forandring. Medens tidligere de enkelte regnskabsførende Landmænd blev betragtet med en vis Mistillid — og indrømmes maa det, at Resultaterne af disse „Papir-Landmænds“ Virksomhed heller ikke altid var særlig tillidvækkende, — saa bliver den Opfattelse nu mere og mere almindelig, at hele Arbejdet for Fremgang inden for Planteavl og Husdyrbrug skal vurderes alene ud fra rent økonomiske Synspunkter. Interessen for Driftsøkonomi og dermed for Regnskabsføring er stigende og har været det gennem Krigsaarene. Men til Bedømmelse af disse Aars Rentabilitetsforhold afgiver de foreliggende Regnskaber desværre kun et svagt og mangelfuldt Grundlag.

En anden Vanskelighed frembyder sig derved, at Landbruget, saaledes som det har udviklet sig hos os i den sidste Menneskealder, er meget lidt egnet for en Vurdering ved Gennemsnitstal og derpaa byggede generelle Betragtninger. Dette skyldes ikke blot den Omstændighed, at Menneskets Indsats af Dygtighed og Arbejde i det moderne Landbrug er langt mere afgørende for Resultatet end noget som helst andet — det tilsvarende findes ogsaa indenfor andre Erhverv. Men det beror navnlig paa, at alt det, der i en Landbrugsbedrift kan betegnes ved Ordet „Kulturtilstand“, og som er noget, der vokser en meget langsom Vækst gennem Aarene og derfor ikke kan indrette sig efter

vekslende Konjunkturforhold, spiller en meget stor Rolle for den enkelte Landbrugsbedrifts udbyttegivende Evne. Efter at det danske Landbrug i saa høj Grad er gaaet over til Produktionen af forædlede Husdyrprodukter, har dette Forhold faaet en langt større Betydning end tidligere. I de Landbrug, hvor Virkningerne af et forstandigt og maalbevidst Arbejde med Besætning og Jord hober sig op Aar efter Aar, ja det er rigtigt at sige: Slægtled efter Slægtled, der skabes der et Aktiv, som i den almindelige Handel næsten altid undervurderes, og som desværre alt for ofte ved kortsynet Uforstand bliver lagt øde. Men idet denne Kulturtilstand er i meget høj Grad forskellig, mindst ligesaa varierende som Jordens Grundbeskaffenhed er det fra det magre jyske Hedesand til Lollands fede Hvedemarker, saa vil der ikke blot under enhver Konjunkturtilstand findes meget store Afvigelser i Driftsresultaterne for de enkelte Landbrugsvirksomheder; men i en Tid med saa hurtigt veksellende Konjunkturbølger, som Krigsaarene har frembudt, vil de økonomiske Vilkaar forme sig meget forskelligt fra Ejendom til Ejendom, alt efter som de i det givne Øjeblik begunstiger eller forfordeler den Kulturtilstand og Driftsplan, som gælder for den enkelte Ejendom.

Hertil kommer, at enhver Landbrugsbedrift ikke er en Enkeltproduktion, men i Virkeligheden indeholder en Samling af forskellige Produktioner, der vel kan staa i Forbindelse med og i et vist Afhængighedsforhold til hverandre, men som dog fremtræder som selvstændige økonomiske Virksomheder. De Landmænd, der har gennemført virkelige Driftsregnskaber,

erfarer hvert Aar, selv under normale Forhold, at disse forskellige Produktioner arbejder meget forskelligt og ofte saaledes, at nogle giver Underskud og andre Overskud. Gennem Krigsaarene har dette Forhold været i høj Grad fremtrædende, og det vil derfor i Virkeligheden være umuligt at opstille Sandsynligheds-Betragtninger over Landbrugets Rentabilitet, medmindre Landbrugets forskellige Produktioner tages op til Undersøgelser hver for sig.

Den mest betydende af disse Produktioner er Mælkeproduktionen eller som den med lige saa stor Ret betegnes: Smørproduktionen, fordi Mælken her i Landet finder sin Hovedanvendelse ved Fremstillingen af Smør. I Løbet af Krigsperioden stiller Tallene for denne Produktion, dens Priser og Eksport sig saaledes:

	Produktion af Mælk	Produktion af Smør	Gennem- snitspris paa Smør	Smør- eksport	Værdi af Eksporten
	Mill. Tons	Mill. kg	Kr. pr. 100 kg	Mill. kg	Mill. Kr.
1914.....	3.5	115	229.38	95.8	213.0
1915.....	3.2	110	290.50	101.6	296.1
1916.....	3.0	100	322.20	95.8	301.5
1917.....	2.8	85	397.16	61.5	222.1
1918.....	1.8	58	527.46	14.7	112.8
1919.....	1.9	61	569.66	36.6	229.2
1920.....	3.0	90	615.70	74.8	503.4

Der foreligger her et ugentligt Afregningstal for Smør, der klart viser de meget store Prissvingninger,

som dette Hovedpunkt har været underkastet. Men for Fremstillingsudgiftens Vedkommende er en Op-gørelse vanskelig, fordi Hovedmaterialet i Produktionen er netop de Grovfoderafgrøder som Roer, Græs, Hø og Halm, der ingen Handelspris har, og hvis Produktionsomkostninger er Landbrugsregnskabets store og vanskelige Problem. For den Del af Raastoffet, som udgøres af Oliekager, er Forholdet lettere at udrede. Og hvis Oliekagerens Pris turde tages som Maalestok for Produktionsudgifterne, viser det sig, at der i de egentlige Krigsaar er et meget ugunstigt Forhold mellem Fremstillingsudgift og Salgspris. I de to sidste Regnskabsaar før Krigen, 1912—13 og 1913—14, var Smørprisen henholdsvis 14.4 og 14.2 Gange Prisen paa Bomuldsfrøkager, der i hvert Fald den Gang var den mest benyttede Kagesort.

I Krigsaarene (regnet fra April til Marts) stiller dette Forhold sig imidlertid saaledes:

1914—15	11.9
1915—16	12.3
1916—17	10.9
1917—18	10.6
1918—19	10.7
1919—20	10.8
1920—21	12.5

I alle Krigsaarene har Smørproduktionen saaledes arbejdet med et ugunstigt Forhold mellem Indtægt og Udgift, for saa vidt alene Oliekagerne regnes til Ud-gift. Først det sidste Aar (1920—21) viser et noget gunstigere Forhold, og deraf har i de sidste 4 Maa-neder Forholdet endog været gunstigere end før Kri-

gen, idet det i Gennemsnit for Maanederne December 1920—Marts 1921 har været 15.s.

Fra disse Tal lader det sig imidlertid ikke gøre at drage den Slutning, at Smørproduktionen gennem Krigsaarene har været mindre rentabel end før Krigen; thi idet Oliekagerne kun udgør 20—25 % af Malkekøernes samlede Foder, behøver deres forholdsvis stærke Stigning ikke at medføre, at de øvrige 75—80 % af Foderet under den almindelige Prisstigning ikke har kunnet udbringes til en Pris, der lige saa godt som før Krigen dækker Produktionsudgifterne. Om Malkekvægets Udnytningspris af det hjemmeavlede Foder, naar alle Driftsomkostninger (ogsaa Indkøb af Oliekager) er fradraget, foreligger der nogle Gennemsnitstal, der viser en Stigning ogsaa i det hjemmeavlede Foders Udnytningspris; men da det Materiale, der er benyttet, er meget spredt og uensartet, skal jeg ikke trætte Tilhørerne med at gengive de enkelte Tal. Jeg skal indskrænke mig til at anføre, at denne Stigning i Grovfoderets Udnytningspris er betydelig mindre end Kornprisens Stigning, og at Tallene bekræfter den almindelige Antagelse, at Produktionen af Foderafgrøder og disses Omsætning til forædlede Husdyrprodukter igennem de egentlige Krigsaar ikke med Hensyn til den øjeblikkelige Fortjeneste har kunnet konkurrere med Produktionen af direkte Salgsafgrøder (Korn, Frø, Sukkerroer m. v.), og at Mælkeproduktionen i Besætninger af almindelig Kvalitet og Ydeevne absolut ikke har givet nogen Krigsgevinst til Landbruget. Alligevel har Landbruget med Fremtiden for Øje holdt fast ved denne dets Hovedproduktion. Uden Hensyn til den øjeblikkelige Gevinst og uden at lade sig friste

af enkelte Perioders høje Kreaturpriser har det opretholdt Besætningerne i omtrent normalt Omfang. Takket være dette Fremsyn er vor Mælkeproduktion nu igen oppe paa det normale og har store Udviklingsmuligheder foran sig, og den foregaar i Dag under betydeligt bedre Vilkaar end i Krigsaarene.

I endnu højere Grad er dette Tilfældet for det danske Landbrugs næststørste Produktion, Flæskeproduktionen. Denne Produktion, der som en særlig Industri er bygget op paa Smørproduktionens Affaldsprodukt, Skummetmælken, i Forbindelse med indført Majs, har gennem Krigsaarene haft de allerugunstigste Vilkaar at arbejde under. Ikke blot har Flæskeproduktionen mere end nogen anden maattet lide under de vanskelige og usikre Tilførselsforhold, og efter den skærpede Blokade siden 1. Februar 1917 endog maattet indskrænkes til et saadant Minimum, at det til Tider har været vanskeligt at forsyne Hjemmemarkedet, men tilmed har de her i Landet fastsatte Maksimalpriser paa Flæsk i Forhold til Kornprisen fuldstændig ødelagt Rentabiliteten.

Om den voldsomme Nedstemning af Flæskeproduktionen, der har fundet Sted gennem Krigsaarene, skal jeg tillade mig at meddele følgende Tal, der betegner Antallet af slagtede Svin paa danske Svineslagterier, Andelsslagterier saavel som private Slagterier:

1914.....	2 844 097
1915.....	2 504 827
1916.....	2 539 293
1917.....	2 473 200
1918.....	323 719
1919.....	456 385
1920.....	ca. 890 000

I de tilsvarende Aar beløb Flæskeeksporten sig til følgende Tal for Mængde og Værdi:

	Vægt Mill. kg.	Værdi Mill. Kr.
1914	147.1	179.8
1915	136.1	229.9
1916	104.7	210.6
1917	81.9	193.9
1918	2.3	8.0
1919	0.9	3.6
1920	42.4	179.7

Vedrørende Flæskeproduktionens Rentabilitet har man i Forholdet mellem Majsprisen og Flæskeprisen til enhver Tid en nogenlunde paalidelig Maalestok. Divideres Gennemsnitsnoteringen for Flæsk med Gennemsnitsnoteringen for Majs, faar man følgende Forholdstal:

1913—14	10.0
1914—15	6.8
1915—16	7.7
1916—17	7.4
1917—18	7.1
1918—19	9.6
1919—20	9.4
1920—21	10.7

Medens det sidste Aar før Krigen var et godt Aar for Flæskeproduktionen, saa har alle de egentlige Krigsaar 1914—18 været som en tung og besværlig Gang gennem det mørke Fastland, en Periode, hvor der har været flere Tilfælde af Underskud end af Overskud, og hvor Flæskeproduktionen som Helhed har givet Tab for Landbruget. I Aarene 1918—20 har Rentabilitetsforholdet været betydeligt bedre, men Pro-

duktionen har været saa langt nede, og Skrækken for at faa begyndt igen for tidligt, saa rodfæstet, at der ikke har kunnet blive nogen Eksport af Betydning. Men nu lysner det.

Efter at det engelske Marked fra 1. April er frigivet, en Begivenhed, der maa tillægges den allerstørste Betydning, staar vi i Dag med en Flæskenotering paa 370 Øre mod en Majsnotering paa 21 Øre eller et Forholdstal paa 17.6, vistnok det højeste, der nogen Sinde har eksisteret. Et saa gunstigt Produktionstal vil naturligvis ikke holde ret længe. Der er allerede Tegn paa, at dette Tal vil ændre sig, og at der vil komme lavere Flæskepriser. Men alligevel tegner Udsigterne for denne betydningsfulde Produktion sig i Øjeblikket saa lyse, at det er overordentlig velbegrundet, naar nu Landet over Svinestaldene paa ny fyldes. Antallet af ugentlige Slagtninger er nu meget nær Halvdelen af det normale før Krigen, og der er ikke Tvivl om, at Flæskeproduktionen i Løbet af meget kort Tid vil blive den samme eller endog en endnu større Indtægtskilde for Landbruget og for hele Landet.

Som Flæsket til en vis Grad kan betegnes som et Affald fra Smørproduktionen, er ogsaa Kødet at henregne til den samme Kategori. Bortset fra de tre vestlige Amter, Ribe, Ringkøbing og Thisted, og nu ogsaa Sønderjylland, findes der ikke her i Landet nogen selvstændig Kødproduktion af Betydning. Den overvejende Part af de Kreaturer, der sælges til Slagtning, er Udsætterkøer fra vore Malkekvægbesætninger, der gennemgaaende maa fornyes med ca. 20 % om Aaret. Gennem Krigsaarene har dette Kreatursalg haft

meget vekslende Vilkaar, saaledes som følgende Tal over Eksporten af Kød i Krigsaarene viser det. Eksporten af levende Kreaturer er omregnet til Kødvægt med 250 kg pr. stort Kreatur, hvilket dog formentlig er for højt, navnlig for 1917 og 1918:

1914	64 000	Tons Kød
1915	93 000	—
1916	95 000	—
1917	92 000	—
1918	42 000	—
1919	16 000	—
1920	33 000	—

Kødpriserne har været underkastet store Svingninger og har et Par Gange i de egentlige Krigsaar været meget højt oppe. Mange Husmødre har ved Købet af en beskedne Portion Suppekød sikkert med ikke overdrevent venlige Følelser tænkt paa Langbrugets store Krigsfortjenester, og dog er det mere end tvivlsomt, om der er vundet nogen egentlig Ekstraindtægt gennem Salget af Kreaturer. Forholdet er det, at paa samme Tid har Opdrættet, der skal erstatte de udsatte Kreaturer, været overordentlig dyrt og tilmed oftest af daarlig „Krigskvalitet“ paa Grund af manglende Fodermidler. Malkekvægets Vedligeholdelse var før Krigen og er fremdeles en fast Udgiftspost, fordi Udsætterkøerne ikke kan betale Omkostningerne ved Opdrættet af en 2 Aars Kælvekvie. Ifølge Landøkonomisk Driftsbureau har dette ogsaa været Tilfældet gennem alle Krigsaarene med Undtagelse af det ene Aar 1915—16, hvor der synes at være opnaaet en bedre Betaling for Grovfoderet i Ungkvægstalden end i Malkekvægstalden. Enkelte Landmænd med Lyst til Spekulation har maa-

ske skaffet sig en Ekstraindtægt ved et for stærkt Bortsalg af Besætningen under de høje Kødpriser. Men den derved forårsagede Føringelse af hele Ejendommens Produktionsevne har sikkert allerede nu mere end opslugt den øjeblikkelige Fortjeneste i et enkelt Krigsaar.

Næst efter Smør- og Flæskeproduktion giver Ægproduktionen os vor største Eksportindtægt. Denne Produktion har som den eneste, der har været fritaget for alle Krigsperiodens indenrigske Restriktioner for saa vidt haft meget gunstige Kaar at arbejde under. Men efter 1. Februar 1917 har den i høj Grad lidt under den tiltagende Foderknaphed, og i Krigstidens sidste Afsnit har den ligesom Flæskeproduktionen været stærkt nedstemt, saaledes som følgende Tal viser det.

	Opnaet Gennemsnits- pris	Samlet Eksport	Værdi af Eksporten
	Kr. pr. kg	Mill. Stk.	Mill. Kr.
1914.....	1.21	457.3	36.2
1915.....	1.59	481.7	49.7
1916.....	2.05	481.2	65.6
1917.....	2.16	443.8	63.5
1918.....	3.45	327.8	67.8
1919.....	4.49	338.5	98.9
1920.....	5.00	546.3	182.6

Efter Krigsaarene har Ægeksperten taget et Opsving og opnaet en økonomisk Betydning, som ingen

skulde have tænkt sig Muligheden af. Og dog er der efter alle Solemærker at dømme yderligere Udvikling og Fremgang i Vente.

Der findes endnu en hel Række af forskellige Produktioner — Kornavl, Hesteavl, Frøavl, Sukkerroedyrkning o. s. fr. —, som hver især har deres Krigshistorie, og hvoraf f. Eks. Hesteavl og Frøavl i enkelte Aar har været ude for ret eventyrlige Oplevelser, uden at jeg dog tror, at de har været i Stand til at skabe egentlige Formuer. Men idet jeg haaber, at alle disse Enkeltproduktioner, naar Landbrugets Krigshistorie skal skrives, vil blive taget op til en langt mere grundig og udtømmende Behandling, end jeg her ser mig i Stand til at give den, skal jeg afholde mig fra en fortsat Omtale af Landbrugets forskellige Produktioner. Hvad jeg her har anført vil forhaabentlig være nok til at vise, at de økonomiske Vilkaar under Krigsaarene har vekslet meget stærkt fra Aar til Aar, ja i Virkeligheden fra Maaned til Maaned og været meget ulige for de forskellige Virksomheder, der finder Sted indenfor den enkelte Landbrugsbedrift.

For Landbruget som Helhed har Krigsaarene vel vist en Stigning i den nominelle Indtægt, men tages Pengenes faldende Købeevne i Betragtning, er det meget tvivlsomt, om Landbrugets samlede Nettoindtægt er steget i samme Grad som den almindelige Dyrtid. De faa Driftsregnskaber, der foreligger, tyder i hvert Fald ikke paa, at dette er Tilfældet.

I en af de Landboforeninger, der gennem en Aarrække har gennemført fuldstændige Driftsregnskaber, nemlig Odense Omegns Landboforening, er det gennemsnitlige Nettooverskud, d. v. s. Udbytte til For-

rentning af Ejendommen og Overskud for Brugeren, udregnet til følgende Procenttal af Ejendommens Kapitalværdi:

1914—15.....	7.7 %
1915—16.....	11.0 %
1916—17.....	8.0 %
1917—18.....	11.6 %
1918—19.....	10.2 %

Fra Det landøkonomiske Driftsbureau, der først traadte i Virksomhed midt under Krigen, og som omfatter flere Hundrede større og mindre Landbrug i forskellige Egne af Landet stiller de tilsvarende Tal sig saaledes:

1916—17.....	9.2 %
1917—18.....	9.2 %
1918—19.....	12.7 %

Men disse Rentebeløb er udregnet i Forhold til Brugenes Kapitalværdi før Krigen. Udregnes de efter Ejendommens øgede Handelsværdi, stiller Forholdet sig saaledes:

1916—17.....	7.2 %
1917—18.....	6.8 %
1918—19.....	8.2 %

Det maa her ikke lades ude af Betragtning, at disse forholdsvis faa regnskabsførende Landbrug hører til de bedste, de mest produktive og de mest rentable. I Gennemsnit for Aarene 1916—18 har Driftsbureauets regnskabsførende Landbrug saaledes avlet 25 % mere Korn pr. Arealenhed end Statistisk Departement angiver som Gennemsnit for samtlige Landbrug i de paagældende Egne. For Roeavl og inden for Besætningerne er det sandsynligt, at Forskellen i Produktivitet er

endnu større. Hvis de anførte Procenttal reduceres i Forhold dertil, vil det ses, at hvad Landbruget gennem Krigsaarene har kunnet opnaa som Sidestykke til, hvad andre Erhvervsvirksomheder har kunnet fremvise i Form af Aktieudbytte, Tantieme og Henlæggelser, er ret beskedent.

Alt i alt kan det med fuld Føje siges, at Krigsperioden ikke har bragt særlig store Fortjenester til det danske Landbrug. De, der taler om Krigsaarenes Opgangstid og nu — under Prisfaldet — venter sig og befrygter en Nedgangstid, gør sig heldigvis skyldige i en Misforstaaelse. Fordi Papirpengenes Varekurs eller Købeevne falder, er vi ikke inde i en Opgangstid eller omvendt. En virkelig Opgangstid, d. v. s. en Tid med et tiltagende gunstigt Forhold mellem Produktionsindtægter og Produktionsomkostninger, har Krigsaarene ikke været. En feberspændt, urolig og usikker Tid var Krigsaarene, og naar vi nu ser tilbage paa dem, har Landbruget kun Grund til at prise sig lykkeligt, at alt trods mange mørke Uvejrskyer alligevel gik saa godt, som det gjorde.

Af langt større Betydning end Krigsaarenes større eller mindre Nettogevinst er imidlertid den Stilling, som Landbruget efter Krigen befinder sig i, og de Fremtidsudsigter, som knytter sig dertil. Under Krigsaarenes stadigt skiftende Situationer og de dermed fremkaldte Vanskeligheder var det fra Landbrugets og dets Organisationers Side derfor ogsaa stadig et Hovedformaal i størst mulig Udstrækning at opretholde Produktions- og Afsætningsmulighederne for den kommende Fredstid. Hensynet til Øjeblikkets Gevinst har ikke paa noget Tidspunkt været skudt foran Bestræ-

belserne for at bevare Mulighederne for Fremtiden. Det er Landbrugets Lykke, at det ikke i nogen Henseende har Lighed med de Krigsindustrier, der kom og svandt som Stjerneskid. At Landbrugets erhvervs-mæssige Indkomst i de 4—5 Aar, da Krigen varede, ikke blev større, er der maaske kun Grund til at glædes over. Den var under den pengeligt set forøgede, men i Virkeligheden formindskede Omsætning stor nok til, at Privatforbruget hos mange desværre er blevet sat op til et Trin, som det nu under den nedadgaaende Prisbevægelse kan falde svært nok at komme bort fra igen.

Landbrugets Styrke ligger deri, at det har haft og endnu har de kunstige, usunde Forhold som Krigsaarene skabte, imod sig, men til Gengæld har de naturlige Forhold med sig. Det er godt, at det omvendte ikke er Tilfældet.

De mangfoldige Restriktioner af forskellig Art, der har lammet den internationale Samhandel, er i Øjeblikket mere end noget andet en Hindring for, at det økonomiske Genrejsningsarbejde efter Krigens Ødelæggelse for Alvor kan blive paabegyndt. Ogsaa for Landbruget har disse kunstige Skranker medført visse Vanskeligheder, Import- og Eksportforbud, statsmonopoliseret Udenrigshandel, Valutareguleringer og meget andet frembyder i de forskellige Lande endnu store Forhindringer, og vi maa være forberedte paa, at der kan komme adskillige ubehagelige Overraskelser og mange vanskelige Situationer, der maa overvindes. Men efterhaanden som det økonomiske Liv faar Lov til at røre sig og derigennem regulere sig selv, aabner der sig lyse Udsigter for enhver konkurrencedygtig Erhvervsvirksomhed.

Det danske Landbrug har i den Forædlingsindustri, som det har gjort til sin Specialitet, et Forspring, og det beror først og fremmest paa os selv, om vi vil kunne formaa at bevare dette Forspring. For den nærmeste Fremtid er det ikke Konkurrencen udefra, der truer, men det er Krigsaarenes Eftervirkninger i de hærgede Lande, vi foreløbig har at kæmpe med. Efterhaanden som sunde Erhvervsforhold vender tilbage og Købeevnen vokser, vil det danske Landbrug sikkert kunne imødesee roligere og mere stabile Forhold og utvivlsomt ogsaa for en Aarrække lønnende Afsætningsvilkaar for dets færdige Produkter. Med god Fortrøstning kan Landbruget derfor nu genoptage det Arbejde for Fremgang og Udvikling, som Krigsaarene vel kunde standse, men ikke lægge øde.

Det er bleven mig meddelt, at da det under de nys førte Forhandlinger i Anledning af den engelske 50 % Afgift paa tyske Varer blev oplyst, at der ikke krævedes Oprindelsescertifikater for danske Landbrugsprodukter, var der en højt anset Nationaløkonom, der udbød: Ja, Landbruget svømmer altid ovenpaa. Jeg vil haabe, at Fremtiden maa bekræfte denne Udtalelse. Men lad os ikke glemme, hvorfor Landbruget i Øjeblikket tilsyneladende har denne Evne til at svømme ovenpaa. Forklaringen turde være den, at det overhovedet har lært at svømme, og denne Lære har det modtaget gennem en lang Række trange Læreaar, dengang den forrige Generation af Landmænd i 80-erne og 90-ernes svære Krisetider ikke — som det blev Tilfældet i adskillige Lande i Europa — enten gav op eller krævede kunstig Hjælp fra andre Erhverv eller Samfundsklasser, men i Stedet for fast og dristigt

styrede ud paa Frihandelens og Frikonkurrencens aabne Verdenshav. Derfor har det danske Landbrug haft den rige og eventyrlige Udvikling, som ligger mellem 1880 og Nutiden. Derfor har det danske Landbrug kunnet erobre sig en saadan Plads i den store Verdenshusholdning, at det i lige saa høj Grad er Markedet, der søger os, som det er os, der søger Markedet. Derfor blev det danske Landbrug i Stand til gennem Krigsaarene at forsyne hele Befolkningen med de nødvendige Levnedsmidler i en saadan Udstrækning, at Danmarks Madforsyning under Krigen utvivlsomt har været langt bedre og rigeligere end i noget andet Land i Europa. Og til Trods for alle indskrænkende og snærende Baand kunde Landbruget ved Siden deraf gennem en betydelig Eksport tilvejebringe Løsepengene for Landets Tilførsler, da alle Vande truede med at lukke sig omkring os. Derfor har Landbruget været i Stand til paa saa virksom Maade gennem stigende Eksportmængder at holde den danske Krone oppe, da den var i Færd med at synke, og derfor staar det danske Landbrug nu fuldt rustet til at fortsætte sin Fremgang og Udvikling efter Krigsaarenes voldsomme Forstyrrelse.

Det ligger i Øjeblikket klarere for Dagen end nogensinde før, at den Vej, det danske Landbrug i erhvervspolitisk Henseende klart og maalbevidst har fulgt, har været den rette. Landbruget vil fortsætte ad denne Vej. Jeg haaber, at andre Erhverv vil slaa Følge. Thi det er min Overbevisning, at kun ad den Vej naar vi frem til sunde, kraftige og levedygtige Erhvervsvirksomheder i vort Land.